

Ю.Г.МАЛИНКА

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Переяслав-Хмельницький

**РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК
ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ В ІСТОРІЇ СУСПІЛЬНО-
ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ**

У статті розглянуто сучасні вітчизняні та зарубіжні історико-філософські тлумачення розвитку ідеї громадянського суспільства в історії суспільно-політичної думки; проаналізовано думки вчених щодо проблем формування громадянського суспільства; виявлено погляди теоретиків анархізму щодо розгляду генезису поняття «громадянське суспільство»; виділено ознаки, які характеризують певною мірою тенденції розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, поліс, магдебурзьке право, держава, громадянська влада, демократія, суспільно-політична думка, тоталітаризм, анархізм.

Постановка проблеми. На сьогодні наше суспільство перебуває в стані системної кризи. Особливо загострюються політичні, економічні, соціальні відносини, тому так важливо дбати і про розвиток нашої державності і про формування громадянського суспільства. Проблема дослідження витоків і можливостей розвитку громадянського суспільства належить до низки філософських питань, котрі з усіх часів цікавили найвидатніші уми людства. Вона постала з появою перших держав та з поділом суспільства на державну та недержавну сфери життєдіяльності, вимагаючи тлумачення взаємовідносин між владою і суспільством, з'ясування причин соціальних перебудов і трансформацій, що мали вплив на управління суспільним добробутом і цивільним правом. Невід'ємною складовою ефективного демократичного українського державотворення, яке суттєво відрізняється від попереднього радянського типу, є процес становлення та розгортання системи нових суспільних інститутів та відносин, що утворюють громадянське суспільство. Стає зрозумілим, що утворення справжнього дієздатного громадянського суспільства в нашій країні є актуальною нагальною проблемою. Звернення до історичного досвіду становлення і усвідомлення феномену громадянського суспільства буде сприяти осмисленню наших власних проблем. Крім того, знання про громадянське суспільство розвиватиме у нас громадські навички і цінності, необхідні для активної участі в суспільному житті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове обґрунтування устоїв громадянського суспільства в давньому світі пов'язане з іменами Платона, Арістотеля, Цицерона, Ж.Бодена, Т.Гоббса, Дж.Локка, Б.Спінози,

Ш.Монтеск'є, Ж.-Ж.Руссо, І.Канта, Г.Гегеля, А.Токвіля, К.Маркса.

Значний внесок у розвиток громадянського суспільства зробили українські мислителі Т.Шевченко, І.Франко, О.Кістяківський, М.Грушевський, М.П.Драгоманов, С.А.Подолінський, О.С.Терлецький, В.Ю.Липинський. Серед сучасних дослідників проблеми громадянського суспільства, які досліджують розвиток уявлень про громадянське суспільство та розкривають особливості концепцій громадянського суспільства на різних етапах суспільно-історичного розвитку слід назвати В.І.Тимошенко, Т.І.Ковальчук, О.І.Задоянчук, Н.А.Шип, А.Ф.Колодій, Джон Кін, І.О.Кресіна, О.В.Скрипнюк, Ф.М.Рудич, Я.І.Пасько, І.Т.Пасько, Ю.В.Узун, В.О.Скворець, А.С.Пашков.

Мета написання статті. Актуальність теми та ступінь її розробленості визначили мету статті, яка полягає в цілісному соціально-філософському аналізі закономірностей розвитку громадянського суспільства в історії суспільно-політичної думки.

Виклад основного матеріалу. Як свідчить література, перші громадські ідеї і принципи були висвітлені Платоном, Арістотелем, Цицероном та іншими римськими правниками. Вони вивчали традиції, звичаї, зв'язки людей, узагальнювали факти, будували концепції, давали практичні рекомендації щодо удосконалення суспільства. Їх хвилювали питання оптимального правління, суспільної моралі, загального добробуту. Вони переймалися тим, як побудувати найсправедливіше, найбільш гармонійне суспільство на Землі. Платон і Арістотель виходили із того, що суспільне життя без держави, без встановлюваного і підтримуваного нею порядку призведе до безладдя і не обіцяє нічого доброго громадянам. Л.Я.Короткова пише, що Платон розподіляв кожне суспільство на три класи: вищий, який мав управляти державою; середній, що включав воїнів, які б охороняли державу від смуту і безпорядків; нижчий, куди належали ремісники та селяни. Демократію Платон вважав найгіршою формою правління тому, що з неї визрівала тиранія з її свавіллям і насиллям. Великого значення Платон надавав законності, на чолі якої стоїть правосуддя. Арістотель розмежував державу і суспільство. Велике значення надавав політичному життю, виділивши в ньому: політичні відносини, безпосередню участь членів суспільства у справах міст-держав, життєдіяльність громадян у недержавній (приватній) сфері, де пряме втручання держави є не тільки небажаним, а й неприпустимим [3, с. 38].

Наукове обґрунтування устоїв громадянського суспільства в давньому світі також пов'язане з іменами Демокріта, Сократа, Цицерона. Основою соціальної філософії Демокріта (близько 470-366 р. до н.е.), життя і творчість якого проходили в умовах розквіту античних полісів, була антична теорія природного права, що носила демократичний характер: за природою всі люди рівні і їх природні прагнення однаково правомірні, а закон має наслідувати природу. Будучи результатом природного розвитку, суспільство, поліс і його закони являють собою, за Демократом, штучні,

Розвиток громадянського суспільства як філософської концепції в історії суспільно-політичної думки

людські утворення. Вони не дані в готовому вигляді самою природою, а створені людьми в процесі їх еволюції від стадності до цивілізованого життя. Згідно з атомістичною теорією Демокріта, людина – атом суспільства і держави, які є сукупністю атомів-індивідів [цит. за: 2, с. 8]. Сократ (469-399 р. до н.е.) першим в історії європейської політико-правової думки сформулював концепцію договірних відносин між державою і її членами (громадянами).

Відповідно своєрідній патерналістській версії договірного зв'язку громадянина і держави, що розроблялася Сократом, будь-який повнолітній афінянин може згідно законам без перешкод залишити з усім своїм майном державу, якщо її порядки йому не подобаються, і податися куди завгодно. Прийняття громадянства, таким чином, є добровільним. Тому, ті, хто залишається в даному полісі, як його громадяни, тим самим погоджуються виконувати всі веління держави і її органів. Громадянину держави залишається, за Сократом, такий вибір: або за допомогою переконання та інших правомірних, не насильницьких заходів запобігати можливим несправедливим рішенням полісних органів і посадових осіб, або виконувати їх [цит. за: 2, с. 8-9]. За часів Марка Туллія Цицерона (106-43 р. до н.е.) склалося уявлення про громадянство і громадянина і виникло поняття суспільства як сукупності громадян. Від лат. *civis* (громадянин) було утворено поняття *civitas* (суспільство). Обидва поняття були пов'язані одночасно з уявленням про місто і державу, про те, що лежить по той бік (*citer*), тобто в місті, на відміну від села, і про культурні відмінності між ними, відображені в схожості понять *civis* громадянин, *civilis* громадянський і культурний («цивільний»), від чого походить поняття *civilitas* (ввічливість), що дало початок поняттю цивілізація.

У добу Середньовіччя продовжують закладатися підвалини сучасного європейського розуміння понять свободи, справедливості, цивільного права. Класична антична традиція пов'язала громадянську ідею з ідеєю служіння державі, ідеєю визнання цивільної громади найвищою суспільною вартістю. Саме такою була ментальна парадигма того часу. Середньовічна Європа на інше змінює набір парадигм та ієрархію цінностей [7, с. 18]. Аврелій Августин (354-430) – єпископ Гіппонський, філософ, впливовий проповідник, християнський богослов і політик, обґрунтовував і виправдовував існування майнової нерівності людей в суспільстві. Він стверджував, що нерівність – неминуче явище соціального життя і безглуздо прагнути до рівняння багатств; воно існуватиме в усі віки земного життя людини. Але все таки усі люди рівні перед Богом і тому Августин закликав жити у світі. Він протиставляв «град божий» «граду земному» і проповідував покору, прийняття порядку, навіть несправедливого, але необхідного в «граді земному» заради божественної благодаті.

Один з найвизначніших та найвпливовіших середньовічних філософів і теологів в історії, засновник теологічної школи томізму, святий католицької церкви Фома Аквінський (1226-1274) розрізняв два види людських спілок: спілка людей в державі і спілка віруючих в церкві. Влада

короля над підданими за своєю суттю має божественний характер, але це не стосується її здобуття і користування, оскільки як здобуття, так і користування владою можуть виявитись противними волі Божій. Первинним джерелом людської влади, яка надається одній або кільком особам, є політична спільність людей, народ. Влада короля над підданими не безмежна, вона обмежена, наприклад, діючими законами, що сприяють досягненню загального блага. Фома згадує про волю народу, з якою правителі, побоюючись тяжких для себе наслідків, змушені рахуватися. Отже, творці християнської політичної теорії (Аврелій Августин і Фома Аквінський) різко протиставляли церкву і державу. Вся історія людства – це грандіозне звершення задуму божественного творіння. Поява церкви в цілому має вирішальне значення. Держава перетворюється на «світську руку» церкви. Єдність роду людського означає єдність християнської віри під егідою церкви.

Видатний мислитель епохи Відродження, засновник нової буржуазної політичної науки Нікколо Макіавеллі (1469-1527) вважав, що вищим втіленням людського духу є держава, а метою, змістом і щастям життя – служіння їй. Разом з тим, на його думку, государ, який має можливість і право управляти підданими за допомогою страху і насилля, не буде цим зловживати, не буде порушувати майнові і особисті права підданих, щоб не викликати їх ненависть. Мова йде, по суті, про ознаки громадянського суспільства. У праці «Міркування про першу декаду Тіта Лівія» Макіавеллі пише про прагнення держави підірвати будь-яку діяльність суспільства, аби самій піднятися. Тут уже очевидне розрізнення автором держави і громадянського суспільства, політичної і громадянської сфер. Найбільш чітко розрізняє Макіавеллі державу і громадянське суспільство, розмірковуючи про співвідношення політики і моральності. На його думку, політична влада і політична діяльність аморальні, оскільки аморальною є сама природа політичних відносин [цит. за: 2, с. 12].

У XVII ст. поняття «громадянське суспільство» розвивається у працях Г.Гроція, Т.Гоббса, Дж.Локка, Б.Спінози. У XVIII ст. це поняття набуло подальшого розвитку у творчості Ш.Л.Монтеск'є, Ж.Ж.Руссо та ін. Видатний нідерландський юрист і державний діяч, філософ, християнський апологет, драматург і поет Гуго Гроцій (1583-1645) заклав основи міжнародного права, ґрунтуючись на природному праві. На думку Гроція, право внутрішньодержавне є таке, яке виходить від громадянської влади. При цьому термін «громадянська влада» інколи використовується ним для позначення державної влади, інколи – для відмежування управління в інтересах тих, ким управляють від управління виключно в особистих інтересах правителів.

Видатний англійський мислитель, філософ-матеріаліст, автор теорії громадського договору Томас Гоббс (1588-1679) у двох працях «Про громадянина» (1642 р.) і «Левіафан» (1651 р.) виклав принципово нову концепцію громадянського суспільства, що виникає при переході від природного стану первозданних, неприборканих пристрастей, загальної

ворожнечи і страху смерті до впорядкованого культурного суспільства, громадяни якого дисципліновані владою держави й дотримуються в країні миру і порядку. При цьому змінюється сама людина, яка перетворюється на громадянина не за ознакою підданства (як «римські громадяни»), а стає розвинутою, цілісною і активною особистістю. Дж.Локк (1632-1704) підтримав і розвинув ідею Т.Гоббса про одержавлене суспільство як суспільство громадянське. Він, зокрема, писав: «Ті, хто об'єднані в одне ціле і мають спільний встановлений закон і судову установу, куди можна звертатися і яка наділена владою вирішувати спори між ними і карати злочинців, ті перебувають у громадянському суспільстві; але ті, хто не мають такого спільного судилища, я маю на увазі – на землі, вони все ще перебувають у природному стані, при якому кожний, коли немає нікого іншого, сам є суддею і катом...» [цит. за: 5, с. 5-6].

Шарль Луї Монтеск'є (1689-1755), відомий французький мислитель епохи Просвітництва, розрізняв закони громадянські і державні (політичні). Перші регламентують відносини, притаманні громадянському суспільству – відносини власності, відносини між добровільними об'єднаннями людей тощо. Другі регламентують головним чином політичні права і свободи громадян. Громадянське суспільство з його законами, за Ш.Л.Монтеск'є, є найважливішою гарантією від свавілля і диктатури правителів. Ф.М.Рудич відзначає, що стрижнем політичної теорії Жан-Жака Руссо (1712-1778), яку він виклав у своїй основній праці «Суспільний договір, або Принципи політичного права», є вчення про народний суверенітет як здійснення загальної волі. Згідно з концепцією Руссо, золотий вік людства, коли люди жили в єдності з природою і їх взаємовідносини визначалися не егоїстичним розрахунком, а простими і щирими відчуттями, скінчився з моменту появи приватної власності в результаті огороження і привласнення землі. На цій основі виникають громадянське суспільство, в якому закріплюється матеріальна нерівність, і держава, в якій фіксується нерівність соціальна між панівною і підвладною їй частиною суспільства. Вихід французький мислитель бачить в переході від природного стану до розумного і справедливого устрою суспільства шляхом суспільного договору, народного суверенітету, загальної волі. Ця воля, в свою чергу, виступає джерелом законів, мірилом справедливості і головним принципом управління: «Закони, власне, – це лише умови громадянської асоціації. Народ, який підкоряється законам, повинен бути їх творцем: лише тим, хто вступає в асоціацію, належить визначати умови співжиття». Жан-Жак Руссо вважав, що підкорятися своїм пристрастям — означає, бути їх рабом, а дотримуватися закону, добровільно прийнятого, означає бути цілком вільним. Він виступав за всенародні референдуми з ключових питань суспільного життя, сформулював ідею народного суверенітету [1, с. 10].

Подальше уявлення про громадянське суспільство поглибив видатний німецький філософ, родоначальник німецької класичної філософії Іммануїл Кант (1724-1804). Розглядаючи суперечливі якості людської натури – незлагодженість, марносластво, жагу володіння і в той же час прагнення злагоди, Кант дійшов висновку, що визначаючим у співвідношенні свободи

Малинка Ю.Г., 2011

кожного з **свободою** інших є формування громадянського суспільства, яке ґрунтується на таких апріорних принципах: заснований на законі свободі або праві коритися тільки закону; рівності і громадянській самостійності. Відносини членів громадянського суспільства, за Кантом, добудовані так: кожна особа не має вважати себе якоюсь ізольованою самоціллю, покликана бути засобом для процвітання, щастя співтовариства рівних їй і вільних особистостей. Важлива заслуга в розробці концепції громадянського суспільства у взаємозв'язку з державою належить Гегелю. Георг Вільгельм Фрідріх Гегель (1770-1831) на відміну від багатьох своїх попередників розглядає громадянське суспільство і державу як самостійні інститути.

І.О.Кресіна вказує на те, що для Гегеля громадянське суспільство не є природною квінтесенцією життя людини, яка виникає одночасно з початком історії, оскільки воно обов'язково повинно містити три наступних компоненти: 1) опосередкування потреби та задоволення одиничного завдяки власній праці та праці всіх інших членів суспільства; 2) захист власності завдяки правосуддю; 3) увага та повага до одиничного інтересу як до загального за допомогою поліції та корпорацій. Гегель привносить в цю теорію властивий його поглядам історизм: громадянське суспільство є лише продуктом історичного розвитку і виникає тільки у сучасному світі, адже його невід'ємними рисами є наявність **суспільних класів**, ринкової економіки, численних корпорацій та інститутів, які впливають на загальний рівень добробуту, а також системи цивільного права, що регулює взаємовідносини членів громадянського суспільства. Це швидше поле битви приватних інтересів, де одні завжди перемагають інших. Отже, за Гегелем, громадянське суспільство – це деполітизована маса, де домінують економічні інтереси, а стихія його існування – це перманентний конфлікт інтересів [4, с. 77-78].

Пашков А.С. досліджує вчення про громадянське суспільство як невід'ємної складової частини філософії права Гегеля. На його думку, проблема громадянського суспільства, співвідношення його з державою, з'являється у гегелівському філософсько-правовому вченні не випадково. Гегель пережив три великі політичні події: у своїй молодості – Французьку революцію, зрілою людиною – всесвітнє панування Наполеона і, нарешті, пруські визвольні війни. Ці події визначили зміни в його політичному й правознавчому мисленні: від радикальної критики існуючої соціальної дійсності, до піднесення пруської держави. У розумінні Гегеля громадянське суспільство, це – опосередкована працею система потреб, що спочиває на пануванні приватної власності і загальній формальній рівності людей, які завдяки ним та взаємозв'язкам з іншими людьми мають свою гідність та вибудовують свої смисложиттєві орієнтири, щодо причетності до абсолютних цінностей [8, с. 10].

Карл Маркс (1818-1883) і Фрідріх Енгельс (1820-1895) стали наступними дослідниками проблеми громадянського суспільства. Поняття «громадянське суспільство» розглядалося ще в ранніх працях К.Маркса, а

потім в «Економічних рукописах» 1857-1859 років, у передмові «До критики політичної економії». Надалі Маркс не вживав сам термін «громадянське суспільство», але продовжував розглядати його суть і взаємозв'язки з іншими структурами суспільного життя і насамперед з державою. Марксистська концепція складалась через засвоєння гегелівської теоретичної спадщини і одночасного заперечення цілого ряду принципово важливих для гегелівської системи принципів. Тому між гегелівською і марксистською концепціями громадянського суспільства існують як суперечності, так і органічний зв'язок. У ґрунт розуміння громадянського суспільства Марксом покладені ті самі фундаментальні принципи, що й у Гегеля. Обоє вони розуміють становлення громадянського суспільства як історично об'єктивний і закономірний процес і пов'язують це становлення з певною фазою розвитку історії. Ю.В.Узун досліджуючи проблему становлення громадянського суспільства підкреслює, що значну роль в становленні ідеї громадянського суспільства відіграла релігія в епоху Середньовіччя, окреслив коло свободи для самовизначення особи. У Новий час громадянське суспільство постало як система, що забезпечує реалізацію прав особи [9, с. 6].

Г.П.Щедрова стверджує, що становлення громадянського суспільства є цивілізованим процесом, завдяки якому одночасно цивілізується громадянин, громадські відносини між членами суспільства, саме суспільство, а також держава і відносини між нею, індивідом і суспільством. Історичний досвід свідчить, що умовою такого розвитку є рівновага, рівнозначний розвиток, взаємна рівність прав, свобод та обов'язків усіх трьох складових громадянського суспільства – людини, суспільства і держави. Перевага хоча б однієї з них руйнує громадянське суспільство [10, с. 15]. Т.І.Ковальчук виділяє ряд ознак, які характеризують певною мірою тенденції розвитку громадянського суспільства: 1) розвиток громадянського суспільства пов'язувався з подоланням жорстоких рамок класово-феодалного устрою, з появою капіталістичних виробничих відносин; 2) громадянське суспільство зв'язане з історичними формами держави і знаходиться в протиречивому діалектичному єдинстві з нею; 3) в рамках громадянського суспільства виростає значення особи; 4) громадянське суспільство через механізми влади (політичні, економічні) стає додатковим важелем тиску на особу [6, с. 14].

Висновки. Отже, підсумовуючи викладене можна зробити такий висновок щодо розвитку громадянського суспільства як філософської концепції в історії суспільно-політичної думки:

1. Античний період був пов'язаний з іменами Платона, Арістотеля, Цицерона, Сократа, Демокріта. Але зміст поняття громадянського суспільства, викладений античними мислителями не співпадає зі змістом поняття сучасних дослідників (напр., для Платона індивід, сім'я, суспільство та держава є органічним цілим, яке існує заради реалізації інтересів всіх і кожного; Арістотель вважав, що спроби зробити державу надмірно єдиною не мають сенсу, оскільки вона є союзом вільних людей). Це пов'язано з

Малинка Ю.Г., 2011

різним розумінням суті демократії, волі, прав і обов'язків громадян.

2. У добу Середньовіччя не було чіткого розмежування між державою і суспільством, тому що державне, суспільне і полісне означали один зміст. Середньовічна держава гальмувала формування громадянського суспільства.

3. Епоха Просвітництва (XVII-XVIII ст.) обґрунтовувала право громадянського суспільства на існування, вказувала шляхи його інституалізації. Цей період пов'язаний з іменами Ф.Бекона, Г.Гроція, Т.Гоббса, Дж.Локка, Б.Спінози, Ж.-Ж.Руссо, Ш.Монтеск'є та інших мислителів. Т.Гоббс, як і інші мислителі того часу, об'єднували в одне ціле громадянське суспільство та державу. Громадянське суспільство в розумінні Т.Гоббса – це не що інше, як організована система правового регулювання відносин між людьми. Дж.Локк вказував на те, що в основі взаємовідносин особи, громадянського суспільства і держави лежить договір. Ж.-Ж.Руссо вважав, що громадянське суспільство є антитезою держави.

4. На початку XIX ст. громадянське суспільство стає об'єктивною реальністю і починає активно впливати на державу, надаючи їй більш правового характеру. Найбільш визначним представником цього періоду є Г.В.Ф.Гегель, який вважав, що не можна змішувати поняття держави із поняттям громадянського суспільства. Для нього громадянське суспільство – це продукт дійсної дії, тобто річ похідна від держави. К.Маркс аналізуючи взаємовідносини між громадянським суспільством та державою підійшов до розробки теорії революції. Політична революція для нього – це революція громадянського суспільства.

5. У XX ст. поступово з'являються умови для видозміни громадянського суспільства і держави у більш складні конструкції; домінують концепції громадянського суспільства, які утверджують його як суспільний ідеал.

Таким чином, проблема дослідження розвитку громадянського суспільства була і залишається актуальною, тому що сьогодні ця проблема значно ускладнюється, оскільки сучасний світ переживає нові трансформації, джерело яких вбачають у посиленні процесів глобалізації, що поступово прямують до створення єдиного світового інформаційного та економічного простору.

Список використаної літератури

1. Громадянське суспільство в сучасній Україні: специфіка становлення, тенденції розвитку / [Рудич Ф.М., Балабан Р.В., Ганжуров Ю.С. та ін.]; за заг. ред. Ф.М.Рудича. – К.: Парламентське вид-во, 2006. – 412 с.

2. Громадянське суспільство в Україні: проблеми становлення / [Сіренко В.Ф., Тимошенко В.І., Ковальчук Т.І. та ін.]. – К.: Логос, 1997. – 123 с.

3. Громадянське суспільство у світовому та українському вимірах: матеріали засідання Дискусійного клубу укр. наук.-педагог. інтелігенції 22 листопада 2002 р. / відп. ред. Н.А.Шип. – К.: УАЗТ, 2002. – 68 с.

4. Держава і громадянське суспільство в Україні: проблеми взаємодії: монографія / [Кресіна І.О., Скрипнюк О.В., Коваленко А.А. та ін.]; за ред. І.О.Кресіної. – К.: Логос, 2007. – 316 с.

5. Задоянчук О.І. Громадянське суспільство / О.І.Задоянчук. – К.: Знання, 1999. – Розвиток громадянського суспільства як філософської концепції в історії суспільно-політичної думки

18 с.

6. Ковальчук Т.І. Громадянське суспільство: сутність і тенденції розвитку (порівняльно-правові аспекти): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 «Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових вчень» / Т.І.Ковальчук. – К., 1995. – 18 с.

7. Пасько І.Т. Громадянське суспільство і національна ідея. (Україна на тлі європейський процесів. Компаративні нариси) / І.Т.Пасько, Я.І.Пасько. – Донецьк: ЦГО НАН України, УКЦентр, 1999. – 184 с.

8. Пашков А.С. Вчення про громадянське суспільство в філософії права Гегеля: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філос. наук: спец. 09.00.05 «Історія філософії» / А.С.Пашков. – К., 2007. – 19 с.

9. Узун Ю.В. Концепт «громадянське суспільство» в історії та теорії політичної думки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки» / Ю.В.Узун. – Одеса, 2002. – 16 с.

10. Щедрова Г.П. Громадянське суспільство і соціальна демократична правова держава: становлення, функції, тенденції розвитку в сучасній Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 «Політичні інститути та процеси» / Г.П.Щедрова. – К., 1996. – 35 с.

Ю.Г. МАЛИНКА

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», Переяслав-Хмельницький

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ЯК ФІЛОСОФСЬКОЇ КОНЦЕПЦІЇ В ІСТОРІЇ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

В статті розглянуті сучасні вітчизняні та зарубіжні історико-філософські трактування розвитку ідеї громадянського суспільства в історії суспільно-політичної думки; проаналізовані думки вчених щодо проблем формування громадянського суспільства; виявлені погляди теоретиків анархізму щодо розгляду генезису поняття «громадянське суспільство»; виділені ознаки, які характеризують в певній мірі тенденції розвитку громадянського суспільства.

Ключові слова: громадянське суспільство, поліс, магдебургське право, держава, громадянська влада, демократія, суспільно-політична думка, тоталітаризм, анархізм.

Y. MALYNKA

Pereyaslav-Khmelnytskyi state pedagogical university of Grigoriy Skovoroda, Pereyaslav-Khmelnytskyi

DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY AS PHILOSOPHICAL CONCEPTION IN HISTORY OF SOCIAL AND POLITICAL IDEA

In this article modern home and foreign historical and philosophical interpretations of development of the idea of civil society have been considered in the history of social and political idea; the opinions of scientists in relation to the problems of forming of civil society have been analyzed; the looks of theorists of anarchism in relation to consideration of genesis of the concept «civil society» have been found out; the signs that characterize tendencies of the progress of civil society have been distinguished.

Keywords: civil society, policy, Magdeburg's right, state, civil power, democracy, social and political idea, totalitarianism, anarchism.

Стаття надійшла 25.10.11р.